

Idrott som en lösning på sociala problem

Framträdandet av en kunskap och praktik i skärningspunkten mellan idrotts- och socialpolitik

© David Ekholm <david.ekholm@liu.se>

Linköpings universitet

Publicerat på idrottsforum.org 2018-10-15

I den här texten diskuteras hur 'idrott som en lösning på sociala problem' som praktik och kunskap har kunnat göra sig gällande i vår nutida historia. Det görs genom att beskriva hur fenomenet framträder idag, med fokus på tre samtida idrottsbaserade sociala interventioner som bedrivs i ett socialt och ekonomiskt utsatt område i en större svensk stad, samt genom att med det som utgångspunkt resonera kring dess härkomst och historiska möjlighetsvillkor i relation till svensk idrotts- och socialpolitik. Med utgångspunkt i olika företrädares beskrivningar av verksamheterna spåras tre olika möjlighetsvillkor: det handlar om (1) en långtgående kritik mot välfärdsstatens socialpolitik, synliggörande av individuella risker och framträdandet av en aktiveringspolitik, om (2) idrottspolitikens uttryckliga och alltmer formaliserade förväntningar på social nytta, samt om (3) kontinuiteten i det svenska samhällsarbetet med särskilt avseende på fostran till egenmakt,

civilsamhällets gemenskap och områdesbaserade insatser. Diskussionen bidrar till en fördjupad förståelse för en samtida idrottspraktik med ett särskilt fokus på de specifika särdragen i svensk idrotts- och socialpolitik, på ett område där framförallt internationell forskning varit inflytelserik. Särskilt lyfts fram hur villkor i skärningspunkten mellan idrottspolitik och socialpolitik skapar utrymme för just den här sortens praktik att växa fram idag.

DAVID EKHOLM är filosofie doktor i socialt arbete och postdoktor vid Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet. Hans forskning handlar om hur socialt arbete framträder i nya former i relation till en föränderlig socialpolitik. Forskningen berör särskilt sociala insatser där idrott används som ett verktyg för att hantera social exkludering bland unga, som bedrivs i samverkan mellan offentliga aktörer och civilsamhälle.

Inledning

Det senaste årtiondet har det i Sverige vuxit fram verksamheter där idrott används som ett verktyg för att hantera eller lösa sociala problem. Internationellt finns en lång rad föregångare till den här sortens verksamhet (ex. Coalter 2007; Hartmann 2016). Fenomenet, 'idrott som en lösning på sociala problem', skiljer sig från den traditionella föreningsidrotten och andra former av idrott i samhället dels genom att samhällsnyttan är verksamhetens själva premiss och inte en potentiell effekt (Ekholm 2013a), och dels genom att verksamheterna inte inordnar sig i tävlingsidrottens föreningsliv och organisationsformer (jfr. Linde 2013; Stenling 2015; Stenling & Fahlén 2016). Det handlar istället om en alldeles egen slags *praktik* som tar sig uttryck i en mängd olika former i olika delar av landet, och som även utgör en *kunskap* om att idrott kan utgöra ett medel att användas för att styra processer av social förändring och för att hantera eller till och med lösa sociala problem (jfr. Ekholm 2016).

I den här texten vill jag rikta ljuset mot tre idrottsbaserade sociala interventioner – *Idrottens kraft*, *Fotboll för integration* och *Midnattsfotboll* – som samtliga bedrivs i ett område präglad av ekonomisk och social utsatthet i en större svensk stad (se vidare Dahlstedt & Ekholm 2018b; Ekholm 2017a, 2017b, 2018; Ekholm & Dahlstedt 2017, 2018; Ekholm m.fl. 2018) – och resonera kring hur dessa verksamheter kan ses i ljuset av en historisk och samtida syn på idrott och välfärd. Verksamheterna utgör tre olika exempel på hur idrott används som ett sätt att hantera sociala problem. I texten betraktas dessa verksamheter med avseende på hur de utgör verktyg för att åstadkomma och styra social förändring. Syftet är att bidra med perspektiv på hur praktiken och kunskapen om idrott som ett sätt att hantera sociala problem och styra social förändring blivit möjlig och vilken plats en sådan praktik och kunskap har i relation till historiska villkor och sammanhang i svensk idrotts- och socialpolitik. Hur har den här formen att styra social förändring kommit att göra sig gällande i vår nutida historia? Texten tar sin empiriska utgångspunkt i verksamheter som bedrivs idag och inte i historiska källmaterial. Historiska sammanhang presenteras, vilka ramar in förståelsen av de studerade verksamheterna och på det sättet möjliggör en historisk förståelse av dessa. Den tanke som provas gör gällande att fenomenets historiska möjlighetsvillkor – 'idrott som en lösning på sociala problem' – kan spåras genom tre härkomster: nämligen i relation till en långtgående kritik mot välfärdsstatens socialpolitik och framträdandet av en aktiveringspolitik, idrottspolitikens formaliserade förväntningar på samhällsnytta, samt konti-

nuiteten i det svenska samhällsarbetet med särskilt avseende på dess inriktning mot egenmakt, civilsamhällets gemenskap och områdesbaserat socialt arbete. I det avseendet utgör texten också ett slags försök att se på vilka sätt perspektiv och begrepp med utgångspunkt i Foucaults (1984a, 1991) historiska, eller nutidshistoriska, analyser av makt och kunskap kan bidra med förståelse för 'idrott som en lösning på sociala problem'.

Socialpolitiken idag lägger särskild tonvikt vid nya innovativa sätt att möta problem som segregation och "utanförskap" (jfr. Dahlstedt 2009; Dahlstedt & Eliassi 2018; Dahlstedt & Ekholm 2018a; Davidsson 2010). De senaste årtiondena har i internationella sammanhang alltmer uppmärksamhet riktats mot idrotten och dess potential för att bidra med samhällsnytta (Hartmann 2016; Houlihan m.fl., 2009) och även i Sverige har förväntningar på idrotten i detta avseende blivit alltmer uttryckliga och formaliserade (Norberg 2011; Fahlén och Stenling 2016). Inte minst har politiska företrädare omfamnat en mycket positiv syn på idrottens potential i dessa avseenden (ex. Regeringen 2015, 2016). I internationell forskning lyfts ofta fram hur ungas deltagande i idrott har kunnat bidra till gemenskap i lokalsamhället (ex. Høy m.fl. 2015), sociala relationer både med kompisar och med unga med annan bakgrund samt med vuxna ledare och andra förebilder (ex. Richardson Jr. 2012) samt ökat självförtroende och självkänsla (ex. Nichols 2007). Ett återkommande tema i denna forskning handlar om egenmakt och om hur unga ska kunna formas till självständiga medborgare, rustade med förmågor att hantera sin vardag och tillvaro (ex. Lawson 2005) eller med vilja och förmåga att förändra en orättvis och segregeringande samhällsordning (ex. Nols m.fl. 2018). Men samtidigt som deltagande i idrott kan vara ett sätt att skapa sunda miljöer för ungas utveckling och lärande, kan idrotten vara en plats där problem, såsom mobbing, orättvisor, utslagning och dåliga levnadsvanor, får utrymme (Anderson 2010). Det finns ingen särskild kärna just i *idrott som sådan* som gör idrott till en värdefull social kraft – även om det kan vara ett sätt att nå ut till marginaliserade grupper av unga (Hartmann 2003) – utan verksamheternas eventuella samhällsnytta avgörs av *hur* de organiseras (Ekholm 2013b).

I den politiska debatten har idrott uppmärksammats som ett sätt att hantera utmaningar kopplade till bland annat ungdomsbrottslighet (ex. Nichols 2007), integration (ex. Agergaard 2012) och aktivt medborgarskap (ex. Morgan 2013). I det sammanhanget har idrottens potential lyfts fram på ett ofta ensidigt sätt (ex. Hartmann 2016; Smith & Waddington 2004). Bilden av idrotten som lösning på allehanda sociala problem är omstridd och ibland beskriven mer som myt och i avsaknad av empiriska belägg (Coakley 2015;

Coalter 2015). Den starka tilltron illustrerar emellertid hur 'idrott som en lösning på sociala problem' i dagens offentliga samtal framstår som närmast förgivettagen. Men hur är då denna föreställning möjlig? Vilka är villkoren för att denna kunskap och praktik lyckats göra sig gällande i vår samtid? Ambitionen med denna text är att med fokus på tre enskilda verksamheter kritiskt resonera kring hur kunskapen och praktiken 'idrott som en lösning på sociala problem', givet dess historiska och politiska villkor, har kunnat ta form idag, hur denna kunskap tar form i företrädares beskrivningar av sina verksamheter samt hur denna kunskap och praktik både är resultatet av olika maktrelationer och möjliggör en specifik slags maktutövning. Ambitionen är vidare att med en sådan reflektion kunna bidra med perspektiv och nyanser för hur dessa politiska frågor kan förstås och diskuteras.

Tre verksamheter: Idrottens kraft, Fotboll för integration och Midnattsfotboll

De tre verksamheterna som utgör empiriskt fokus bedrivs i ett område som kan beskrivas som präglad av socioekonomisk utsatthet. *Idrottens kraft* bedrivs i samverkan mellan kommun, en social entreprenör och lokala idrottsföreningar och vänder sig till barn i åldrarna 11-16 år gamla. Den sociala entreprenören engagerades av kommunens utbildningsförvaltning för att organisera verksamheten, rekrytera ledare och för att vara spindeln i nätet mellan kommunen, samverkande idrottsföreningar och områdets skolor. Inom ramen för verksamheten bedrivs en rad olika sporter. De olika idrottsaktiviteterna som bedrivs både på skoltid och under skollov leds av tre ungdomsledare anställda i verksamheten och av ledare från samverkande idrottsföreningar. De anställda ledarna har ingen formell pedagogisk utbildning, men de har samtliga en lång bakgrund av att utöva olika idrotter samt erfarenhet av att ha vuxit upp i socioekonomiskt utsatta områden. Verksamhetens syfte beskrivs som att aktivera unga i riskzonen för kriminalitet och utanförskap, att rekrytera dem till idrotten och på så sätt erbjuda dem en bättre framtid. I relation till dessa mål poängteras vidare betydelsen av att bidra till en ordnad skolgång. Verksamheten har bedrivits i flera år och även spridits till ytterligare ett antal kommuner.

Fotboll för integration bedrivs i samverkan mellan tre lokala idrottsföreningar och kommun, skola, fritidshem samt frivilliga insatser och vänder sig till barn i åldrarna 8-12 år gamla. Ekonomiskt stöds verksamheten, utöver kommunen, av distriktets Idrotts- och Fotbollsförbund, en nationell

välgörenhetsstiftelse, en lokal välgörenhetsförening samt lokala sponsorer. Syftet är att bidra till integration i det svenska samhället genom att utveckla ungas sociala och språkliga kompetenser samt aktivera unga i deras fritid. Fokus i verksamheten är på fotboll i olika former samt lekar och övningar integrerade i fotbollsspelet. I anslutning till fotbollsaktiviteten finns även tillfällen för hjälp med läxläsning. Ledarna arbetar med verksamheten som en del i sina uppdrag i de olika samverkande idrottsföreningarna. Flera av ledarna är utbildade inom pedagogiska yrken och har lång erfarenhet av liknande pedagogiskt och socialt arbete.

Midnattsfotboll drivs av en nationell välgörenhetsstiftelse, specialiserad på idrottsbaserade samhällsprojekt, i samverkan med två lokala idrottsföreningar (som även deltar i *Fotboll för integration*) och med sponsring från privata företag samt visst stöd från kommunen. Idrottsaktiviteten riktar sig till unga i området, i praktiken i åldrarna 12–25, och innehåller en typ av organiserad spontanfotboll för unga på lördagskvällar med övergripande ambition att överbrygga gränser, skapa gemenskap och sammanhållning. Verksamhetens ledare får betalt för sina insatser och har rekryterats genom att de är aktiva fotbollsspelare i en av de samverkande föreningarna. De saknar väsentligen formell utbildning, men erbjuds ledarutbildning inom ramen för verksamheten och föreningens ordinarie ledarutbildning. Liknande verksamheter bedrivs av stiftelsen i ett flertal andra svenska städer.

De tre olika verksamheterna bedrivs i samma område men är organisatoriskt inte kopplade till varandra (även om det finns ett administrativt samarbete mellan Fotboll för integration och Midnattsfotboll då samma förening är involverad i dessa verksamheter). Däremot har under de senaste åren flera ledare verkat i flera av de olika verksamheterna och i flera av de samverkande föreningarna. Alla tre verksamheterna har belönats med olika priser och uppmärksammats återkommande i media. I relation till den här textens ambitioner och teoretiska fokus utgör samtliga dessa verksamheter exempel på ett slags sociala interventioner för att lösa sociala problem – dels med avseende på att styra hur insatser för samhällsnyttiga ändamål organiseras idag, och dels med avseende på att styra ungas väg till inkludering och utveckling i enlighet med föreställda medborgerliga ideal.

Ett perspektiv på styrning och härkomst

För att föra resonemanget om denna slags praktik och kunskap framåt, inspireras resonemanget av ett särskilt perspektiv på hur maktutövning kan förstås som styrning, hur makt och kunskap är inbäddade i varandra och hur makt och kunskap är historiskt specifika. Det är ett intresse för styrningsrationalitet och för en genealogisk historiesyn. Det övergripande intresseområdet som behandlas utgörs av verksamheter som i något avseende syftar till att utöva styrning med fokus på att göra unga till inkluderade medborgare, att använda idrott som ett verktyg för detta och på det sättet hantera sociala problem. Den genealogiska historiesynen lyfter fram hur olika beståndsdelar i verksamheternas praktiker (för styrning) har en historisk härkomst och att verksamheternas framträdande idag är resultatet av specifika historiska villkor. Sammanhanget för dessa möjlighetvillkor redovisas som en historisk bakgrund i kommande avsnitt med fokus på välfärdsstatens utveckling, den svenska idrottspolitiken och i det sociala arbetets praktik.

Relationen mellan problem och lösning utgör en central analytisk utgångspunkt. Interventioner kan förstås som lösningar eller åtgärder för att åstadkomma (och styra) någon form av social förändring och det inbegriper också en kunskap om de problem som behöver åtgärdas, en slags rationalitet (Foucault 1982, 1984b, 1991). Socialpolitiska interventioner handlar inte sällan om åtgärder i syfte att fostra ett specifikt slags uppförande och på det sättet åstadkomma förändring. Styrning sker inte minst i form av utbildning eller socialt förändringsarbete där fokus ligger på att bilda eller forma medborgare med särskilt bestämda färdigheter eller kompetenser och sätt att delta i samhället (Cruikshank 1999). Socialpolitiska interventioner utgör mycket konkreta verksamheter – men de är också intimt sammanvävda med en kunskap om relationen mellan lösning och problem. Kunskaper och praktiker blir i det avseendet resultatet av en kamp om att beskriva verkligheten på ett specifikt sätt (Foucault 1980). För att förstå hur 'idrott som en lösning på sociala problem' har kunnat komma till uttryck på det specifika vis som den gör idag behöver den närmast som diskurs och dess villkor för framträdande behöver spåras historiskt och inramas i en nutidshistorisk kontext.

Foucault använde uttrycket "l'histoire du présent" – eller i olika översättningar "the history of the present", "nuets historia" eller "det nuvarandes historia" – för att sätta ljuset på hur samtidens fenomen är historiska och som ett sätt att illustrera det genealogiska angreppssättets forskningsobjekt (Beronius 1991; Foucault 1979, 2003; Garland 2014). Att närma sig historien genealogiskt innebär att sätta ljuset på ett samtida fenomenets fram-

trädande och med utgångspunkt i en beskrivning av detta undersöka dess härkomst och historiska möjlighetsvillkor, att ta som utgångspunkt hur fenomenens samtida uttryck är resultatet av historisk kamp. Med fokus på hur dagens praktiker har sin härkomst i historisk kamp, riktar det genealogiska angreppssättet ljuset mot maktförhållanden och pekar på att dagens tillstånd och sätt att utforma sociala insatser är resultaten av politiska kamper och inte av en naturligt given utvecklingsprocess (Foucault 1984a; Nietzsche 1892). Härefter ligger detta angreppssätts analytiska potential: att analysera samtidens praktiker som resultaten av historisk kamp och konflikt och problematisera villkoren för dess framträdande idag samt peka på hur just detta framträdande är en del i dagens maktutövning och styrning av sociala insatser och ungas uppförande, inkludering och medborgarskap. Som metodologisk utgångspunkt kan det genealogiska perspektivet beskrivas i termer av diagnos och härkomstanalys. Diagnos innebär en kartläggning av ett samtida fenomen, såsom en idrottsbaserad intervention, hur de är sammansatta av en mängd olika komponenter. Kartläggningen gör det sedan möjligt att analysera dess beståndsdelars historiska härkomst och möjlighetsvillkor genom att söka efter historisk kontinuitet eller förändring (Beronius 1991; Foucault 1984a; Garland 2014). Härkomst behöver skiljas från idén om att ett fenomen skulle ha ett bestämt ursprung eller bestå av en beständig kärna eller väsen. Att spåra härkomsten är istället att kartlägga de utvecklingslinjer och delar av historiska fenomen som kommer till uttryck i samtidens kunskap och praktik (Foucault 1984a). Det innebär att undersöka de omständigheter som gjort just det här framträdandet av kunskapen och praktiken möjligt. Denna historiska förståelse utgör ett sätt att rucka på det som tidigare togs för givet och sågs som beständigt, att fragmentera det som tidigare sågs som enhetligt. Genealogins ambition är i det avseendet att problematisera samtiden genom att analysera de processer och relationer som lett fram till det sociala fenomenets samtida framträdande (Foucault 1984a; Garland 2014).

Det empiriska material som utgör fokus i denna text består av utsagor om de tre verksamheterna specifikt, och generellt om 'idrott som en lösning på sociala problem', uttalade i intervjuer med olika företrädare för verksamheterna. Diagnosen av dessa verksamheters praktik och kunskap ligger till grund för resonemang om hur dessa komponenter känns igen från och kan spåras till utvecklingstendenser i idrotts- och socialpolitikens historia. Resonemangen kring härkomst och möjlighetsvillkor fördjupas därvid genom att sätta de konstitutiva komponenterna som identifierats i diagnosen i relation till betydelsefulla utvecklingstendenser i idrotts- och socialpolitiken under 1900- och 2000-talen. I den bakgrundsbeskrivningen redogörs för de histo-

riska, politiska och institutionella sammanhangen för idrottsverksamheter och socialt arbete i en bred mening och de tendenser som härkomstanalysen knyter an till lyfts fram särskilt.

Historisk bakgrund

I den här texten resoneras kring hur härkomsten och framväxten av 'idrott som en lösning på sociala problem' kan spåras genom tre olika historiska sammanhang. Genom att beskriva centrala delar och utvecklingstendenser i den svenska socialpolitiken, idrottspolitiken och betydelsen av samhällsarbete i relation till det sociala arbetet i välfärdsstaten, kan de villkor som möjliggjort framträdandet av de tre verksamheter där idrott används som en lösning på sociala problem resoneras kring vidare.

Välfärdsstat i förändring

Den svenska välfärdsmodellen har under 1900-talet utmärkt sig för sin inriktning mot jämlikhet och universella sociala rättigheter. Staten tar ett stort ansvar för att garantera sociala rättigheter i fråga om ekonomiskt skydd och olika slags tjänster och insatser för människor. Insatser begränsas inte till de med särskilda behov, utan har som fokus att omfatta breda lager av befolkningen och anses på så sätt bidra till jämlikhet och social sammanhållning (Esping-Andersen 1990). För att skydda mot risk läggs stort fokus på förebyggande insatser baserade på vetenskaplig kunskap och professionell kompetens (Hirdman 2000). Emellertid är välfärdsmodellen idag i uppenbar förändring (Dahlstedt 2009; Larsson m.fl. 2012). Med välfärdsstaten syftade socialpolitiska åtgärder till att hantera risk genom kollektiva skydd för att sprida dessa över hela befolkningen, vilket gjorde att risker blev mindre synliga i människors vardagsliv; idag görs risk och osäkerhet alltmer synliga och närvarande i människors vardagsliv för att på det sättet motivera aktiverande åtgärder (Dahlstedt 2009).

Under 1900-talets senare årtionden kritiserades välfärdsmodellen kraftigt – både internationellt och i Sverige – med fokus på att staten hade blivit för omfattande och den offentliga sektorn behövde bli mer effektiv. Kritiken betonade att välfärdsstaten skapade passivitet genom att vara alltför generös – istället behövde socialpolitiken formas så att den aktiverade människor och skyddade dem från att bli beroende av offentligt understöd (Boréus 1994;

Dahlstedt 2009). I linje med denna kritik menades att välfärdsstaten minskade utrymmet för civilsamhället att själva skapa arenor för socialt stöd (Dahlstedt 2000). Idag har ideella organisationer med fokus på välgörenhet och civilsamhällets föreningsliv liksom sociala företag blivit mer framträdande i den svenska välfärdsmixen (Johansson m.fl. 2015; Norberg 2010; Svedberg & Olsson 2010; Wijkström 2012). Den socialpolitiska inriktningen på individuell aktivering har möjliggjort att medborgaren idag tillskrivs ett allt tydligare eget ansvar för att själva garantera och tillhandahålla sin egen välfärd (Dahlstedt 2009; Larsson m.fl. 2012).

Den svenska idrottspolitiken

I Sverige har idrott under hela 1900-talet på olika sätt lyfts fram i relation till dess förmodade samhällsnytta (Lindroth 1988; Norberg 2004) och därtill blivit ett politiskt område närmast integrerat i den bredare välfärdspolitiken (Norberg 2004, 2010, 2011; Wijk 2001). Den modell som har byggts på en implicit överenskommelse mellan stat och civilsamhälle, om finansiering men med garanterad självständighet och autonomi för idrottsrörelsen (jfr. Bergsgård & Norberg 2010), är idag under omförhandling. Offentliga aktörer har under 2000-talet i allt större utsträckning formaliserat sina förväntningar på idrottens samhällsnytta, och idrottsrörelsen har alltmer betraktats som verktyg för att förverkliga socialpolitiska ambitioner (Norberg 2011). Här kan noteras att statens stöd till idrotten har ökat dramatiskt men att denna ökning hänger samman med en instrumentalisering av idrottsrörelsen med avseende på att bidra till socialpolitiska mål (Fahlén & Stenling 2015; Norberg 2010). I det här avseendet har den svenska idrotts- och välfärdsmodellen genomgått en förskjutning från ett tillstånd präglat av en *implicit* överenskommelse till ett tillstånd präglat av ett *explicit* kontrakt, något som kommer till uttryck exempelvis ifråga om ökade krav på uppföljning och utvärdering av verksamheter som får stöd (Norberg 2011). Här har också föreningar med särskilt fokus på sociala verksamheter och på att vara utförare av social service kommit att ta allt större plats i samhället och idrott som sociala verksamheter utanför det formella föreningslivet växer fram idag (Ekholm 2016; Linde 2013; Stenling 2015).

Samhällsarbete som social intervention

I Sverige har det som kan kallas samhällsarbete (community work) varit något marginaliserat till förmån för mer strukturerade insatser med universella ambitioner (Turunen 2004). Lokalt socialt arbete nära människor med behov av hjälp och stöd i särskilt utsatta områden hade dock ett uppsving under senare delen av 1960-talet och på 1970-talet. Den här typen av verksamhet har historiskt en central plats i det sociala arbetet och rötter kan spåras inte minst till tiden före välfärdsstaten med filantropiska idéer om att hantera sociala problem genom ungas moraliska fostran till skötsamhet (Petersson 1997). Ungdomstiden har återkommande formulerats som en problempå period och de unga framställs inte sällan som våldsamma och destruktiva med avsaknad av normer och förmåga att delta i samhället (Börjesson & Palmblad 2003; Ohlsson & Swärd 1999). Inte minst associeras denna typ av beskrivningar av unga som problem med särskilda områden i de svenska stadsmiljöerna och med fokus på gängbildningar och destruktiva eller kriminella nätverk (Dahlstedt 2005; Petersson 1990; Schierup m.fl. 2014; Sernhede 2011).

Med fokus på den här formen av socialt arbete kan åtminstone tre målpunkter identifieras. Fokus riktas mot enskilda *individens* lärande av färdigheter och kompetenser för deltagande i samhället. Här handlar det om att mobilisera de som betraktas som socialt exkluderade att själva involveras och göras aktiva i de insatser som riktas mot dem och deras område, att rusta dem med egna förmågor – med egenmakt (Heule 2011). Ett sådant sätt att bedriva välfärd tar som utgångspunkt att socialt exkluderade individer har förmågor och resurser som behöver kanaliseras (Petersson 1997). Mobilisering av människor som betraktas vara särskilt behövande, deras egna drivkrafter och delaktighet, betonar här inte minst hjälp-till-självhjälp, det vill säga att de utsattas krafter och resurser ska mobiliseras för att de ska kunna klara sig på egen hand och hjälpa sig själva till social inkludering (Heule 2011; Turunen 2004). Samhällsarbetet orienteras här mot civilsamhällets sammanslutningar och *gemenskaper* där människor betraktas som aktiva i att skapa relationer och där de kan finna sociala sammanhang. Med fokus på att mobilisera civilsamhället som arena för samhällsarbete är föreningslivet en viktig plattform (Kings 2011; Petersson 1997). Civilsamhällets sammanslutningar, inte minst idrottens föreningsliv, har historiskt haft en viktig roll i att tillsammans med offentliga aktörer bedriva fritidsverksamheter för unga och mobilisera lokalsamhällets olika aktörer (Ohlsson & Swärd 1999). Just begreppet *community* kan förstås i betydelse av både ömsesidig gemenskap

eller förening och område eller lokalsamhälle och relationen mellan socialpedagogiskt förändringsarbete och samhällsarbete är mycket stark. Sett i ljuset av hur problem med segregation, marginalisering och social exkludering har tagit sig alltmer tydliga uttryck i Sveriges större städer, har alltmer fokus riktats mot geografiskt avgränsade *områden* (Karlsson 2016), så kallade "problemområden" eller "utanförskapsområden" (Dahlstedt 2005; Tedros 2008). Barn och unga i eftersatta miljonprogramsområden i storstädernas utkanter betraktas alltmer som en riskkategori med avseende på arbetslöshet och kriminalitet. Inte minst har insatser riktats mot att etablera gemensamma normer i dessa områden, där det betraktats som att andra normer än de som är gångbara i majoritetssamhället härskar (Petersson 1997; Stigendal 2016).

Kunskap och praktik: 'idrott som en lösning på sociala problem'

Betraktat som en sammanvävning av en specifik kunskap och praktik presenteras 'idrott som en lösning på sociala problem' här med specifikt fokus på de observerade idrottsbaserade interventionerna avseende dess *diagnos* och *härkomst*. I en inledande del kartläggs de olika beståndsdelar av verksamheterna som kännetecknar dess nutida framträdande med betoning på individuellt lärande, på civilsamhällets gemenskap och på interventionernas områdesspecificitet. Här lyfts de konstitutiva komponenter som framträder i utsagorna fram. Fokus ligger här särskilt på hur verksamheterna beskrivs som sätt att skapa egenmakt hos de deltagande unga samt på hur idrotten kan bli en plats för de unga att skapa gemenskap. Dessutom utgör den geografiska platsen där verksamheterna bedrivs en viktig beståndsdel i hur verksamheterna förstås. I en fördjupande del sammanfattas de olika härkomster och möjlighetvillkor som kan spåras och identifieras. Här knyts diagnosen an till de historiska, politiska och institutionella sammanhang och ramar som beskrivits i det föregående. På detta sätt identifieras tre olika möjlighetsvillkor vilka tillsammans gör synligt hur verksamheternas praktik och kunskap kunnat göra sig gällande idag.

Diagnos: individinriktad egenmakt och självstyrning

I utsagorna framträder en syn på hur sociala problem kan mötas och social förändring åstadkommas med fokus på lärande och individuell egenmakt och på hur idrott förmodas kunna bidra till självförtroende och självkänsla. Sådana förmågor beskrivs som viktiga för att inte hamna fel i tillvaron och för att våga säga nej till droger, gäng och kriminalitet. Att undkomma sociala problem framställs inte sällan som en fråga om individuella vägval. Visserligen beskrivs den utsatthet och marginalisering som ungdomarna i området är utsatta för som relaterad till en mer strukturell segregation i samhället, men det sätt att möta problemen som lyfts fram tar fasta på individuell förändring genom lärande och egen motivation. I det avseendet är det som om samhällsordningen är given och oproblematiserad, men ungdomarnas uppförande är det som kan underkastas förändring. För att sådana strategier ska bli rimliga, ramas de in av en samhällsbeskrivning som betonar att samhället är fyllt av risker i form av skolmisslyckanden, droger, dåliga förebilder, gäng och i förlängningen både kriminalitet och död. Dessa risker är specifika för ungdomarna i området som beskrivs som antingen passiva eller misslett aktiva – det vill säga att de antingen saknar förmåga att ta tag i sin skolgång och sitt deltagande i samhället eller att deras aktivitet är missledd av äldre förebilder och präglad av misskötsamhet, gäng och kriminalitet. Att beskriva sociala problem som risker innebär inte bara att det är faror som lurar, utan också att det finns möjligheter att rustad med rätt kapacitet, navigera bland och undkomma olika problem. Den egenmakt som kan skapas genom deltagande i idrott enligt utsagorna handlar inte om att mobilisera kraft för att ge röst åt socioekonomiskt utsatta och segregerade unga eller för att förändra de strukturella krafter som skapar segregation och ökade risker; istället frammanas en slags egenmakt där unga ska rustas med förmågor att hantera sin egen tillvaro och navigera bland platsens alla risker och undkomma hot om misslyckanden (jfr. Ekholm 2017b).

Det finns jättestora risker faktiskt. Så som att man... ja men liksom att man ska börja hålla på med droger, med... ja dumma saker liksom istället för att hänga på kvällarna och inte göra nånting eller typ inte ha nåt jobb eller idrotta eller nån sysselsättning... ja, och då tycker jag att det här är ett bra sätt att fånga in alla liksom så att dom... när dom börjar liksom idrotta också så får dom ett annat... tankebanor liksom. Dom blir mognare i sig själva och dom tänker... och efter ett tag kanske dom inser också att dom har en kapacitet till att bli hur bra som

helst. Och meningen är... att dom ska komma in i vilken förening som helst. [...] Vi ledare som är här... vi ska agera som goda förebilder och... ja liksom inte bara att vi är här på lektionerna och ska vara goda förebilder liksom... allmänt också i samhället. (Ungdomsledare 1, om *Idrottens kraft*)

I citatet ovan framträder hur lärande och egenmakt utgör mycket centrala komponenter. Samhället – och specifikt området – är fullt av risker, men idrotten framställs som alternativ till dessa och som en arena för social förändring. Den sociala förändringen som lyfts fram här tar fasta på den enskildes sätt att tänka och dennes individuella kapaciteter. Här framträder ett slags informell socialpedagogik, med huvudsakligen tre beståndsdelar: För det första kan idrott bidra till självkänsla och självförtroende hos de unga. Det handlar om motivationsförmågor, vilja och ”mod att säga nej” till dåliga beteenden och vanor. Inom idrotten kan man rustas med motiverande förmågor. För det andra kan man genom den informella socialpedagogiken bli guidad i att använda dessa förmågor till att finna rätt vägar i tillvaron, att säga nej till droger och misskötsamhet och istället gå med i och bli aktiv i idrottens föreningsliv. För det tredje förmedlas kompetensen i att finna rätt vägar i tillvaron genom identifikation med förebilder och genom att uppföra sig såsom dessa förebilder själva har gjort för att undkomma de risker och faror som samhället – och området – är fyllda av.

För vi ledare, vi har ju... också haft en... inte direkt trasslig bakgrund, men vi har haft liksom att vi kan välja vägar. Och de flesta av oss valde ju den här vägen liksom. Och jag valde... jag hade ju basketen liksom så jag började ju tidigt med basket. Så jag valde ju, jag visste ju vilken väg jag skulle välja liksom. Men jag umgicks fortfarande med såna som... så det var ju lätt att välja och gå fel väg. [...] Alltså i den åldern så valde de alltså droger, de valde skita i skolan liksom och hålla på med stölder och lite sånt trams. (Ungdomsledare 2, om *Idrottens kraft*)

I äventyret att undkomma risk och faror framställs entreprenören och ledarna själva som viktiga förebilder, då dessa kommer från platsen eller liknade områden och själva har lyckats aktivera sig, välja rätt väg och undkomma de sociala problem som är givna i samhället. De har genom sitt sätt att vara blivit inkluderade i samhället och har därigenom kvalificerat sig som förebilder. Ungdomarna kan identifiera sig med och följa i förebildernas fotspår och själva ta tillvara sina möjligheter i livet. De kan själva bli aktiva i att

ansvara för sin egen välfärd och för att hantera de risker som samhället präglas av. Även om dessa problem och risker uttryckligen beskrivs som strukturella och bortom de enskilda ungdomarnas kontroll, bidrar framställningen av idrott som ett verktyg för att tillägna sig individuella krafter och förmågor att själv tillhandahålla sin egen framgång och välfärd till en individualisering av utsatthet.

Diagnos: etablerandet av civilsamhällelig gemenskap

Möjligheten till identifikation med positiva förebilder återkommer i många beskrivningar av de olika verksamheterna. Ledarna som förebilder blir i beskrivningarna representanter för en autentisk och platsspecifik gemenskap som kan finnas specifikt i föreningslivet eller i idrottsverksamheterna som i många avseenden liknar föreningslivet. Förebildandet blir ett sätt att påverka de unga, leda dem från exkludering och risker för sociala problem till inkludering och rätta vägval, vilket i förlängningen kan vara en del i att skapa ett bättre samhälle.

Man kan skapa ett intresse för att fortsätta spela fotboll i någon förening när man går ur [Fotboll för integration]. [...] Där tror jag att föreningslivet... vi kan ju inte göra allt, men jag tror att det har en väldigt stor roll i att fostra våra barn och ungdomar. Att vara schysst medmänniska, oavsett var vi kommer ifrån. Där tror jag idrotten – oavsett vad – har en ganska stor makt, positiv makt, att kunna påverka. [...] Jag kanske inte själv lyssnade alltid på vad morsan sade och inte heller min lärare, men vad min tränare sade när jag spelade som ungdom lyssnade jag på. [...] Vi har en stor påverkan och då är det viktigt att vi är en positiv förebild. (Idrottsledaren, om *Fotboll för integration*)

Inom idrotten finns gemenskap och möjligheter till möten med positiva förebilder, menar ledaren. Här blir verksamheterna sätt att introducera barn och unga till föreningslivet, och föreningslivet (liksom verksamheterna) blir arenor för lärande och fostran genom möten med positiva förebilder. Mot bakgrund av resonemang kring hur de kommunala insatserna i form av fritidsgårdar, socialt arbete, tjänstemän och skola är alltför låsta i sina former, med begränsade arbetstider, och därmed oförmögna att nå fram till ungdomar med behov av social förändring, blir det viktigt att involvera föreningsliv och andra samhällsaktörer.

Jag tror att man ska undvika så mycket som möjligt att lösa problem genom det offentliga här [...] Det finns kanske en övertro på välfärdsstaten att den skulle lösa alla problem, vilket den inte gjorde. Fritidsgårdarna löste inte alla problem utan kanske till och med slog sönder befintliga strukturer som fungerade. [...] Då behöver vi ta till det civila samhället eller föreningssamhället, det ideella, mycket, mycket, mycket mer. [...] Jag tror att vi har svårt att nå vissa grupper i vår struktur... Vi är tjänstemän som jobbar på våra tider, ibland behövs det nåt mer. [...] Dom killarna som [entreprenören] har med, har en egen bakgrund som var ganska tuff och på gott och ont. Vi har ibland svårt i vår normala struktur, kommunala strukturen att möta de här ungdomarna. Och då är de här personerna otroligt viktiga liksom i det mötet. [...] Som förebild men också liksom att man ha en förståelse för problematiken på ett annat sätt. (Kommunalråd 2, om *Idrottens kraft*)

I citatet ovan kan vi notera att det beskrivs ett slags inre gemenskap mellan människor inblandade i verksamheten. Det handlar om personliga och moraliska band baserade på gemensamma erfarenheter och gemensam kulturell bakgrund. Det är på basis av detta som ungdomsledare, eller den sociala interventionens utförare, antas kunna nå fram till unga i området. En intressant aspekt av den idrottsbaserade interventionen är hur de unga beskrivs i relation till de lokala ledarna som ska fungera som förebilder. Det är genom identifikation med förebilder som de unga i området kan rustas med rätt resurser och på det sättet blir de möjliga att nå fram till. Den här gruppen kan inte utan problem nås fram till med professionella välfärdsarbetare och de klarar sig, enligt andra delar av det undersökta materialet, inte på egen hand i den svenska föreningsformen. Till exempel menar Kommunalråd 1 ifråga om *Idrottens kraft* att ”det ideella engagemanget är väldigt svårt att skapa i en kommunal verksamhet” och att ungdomsledarna och entreprenören behöver en annan form att arbeta i som inte är byråkratiskt begränsad.

Här framställs de unga i området som annorlunda och främmande för det svenska samhällets institutioner. Men de kan nås fram till av lokala förebilder som delar erfarenhet och historia och som därmed kan ingå i samma kulturella gemenskap – de erbjuds i den meningen social inkludering, främst i en gemenskap baserad på kulturell bakgrund och gemensamma erfarenheter av livet i området. Men här finns också ett slags yttre gemenskap mellan olika samhällsaktörer. Civilsamhället behöver involveras ifråga om att hantera spänningar i samhället och skapa social sammanhållning som svar på social exkludering eller brist på integration. I båda dessa avseenden utgör

den idrottsbaserade sociala interventionen något annorlunda från vad som beskrivs som välfärdsstatens byråkratiska och opersonliga former och dess föreställda brist på autentiska och personliga erfarenheter av livet i området.

Att involvera en mängd olika aktörer från den kommunala sektorn, föreningslivet, entreprenören, välgörenhetsstiftelser lokalt och nationellt och från privata företag blir en strategi för att bygga gemenskap och partnerskap över hela samhället. I *Idrottens kraft* beskrivs Entreprenören som spindeln i nätet med förmåga att genom personliga kontakter involvera sitt kontaktnät som samverkande parter i projektet. Detta accentuerar att det från politikernas håll är hela samhället – inte bara kommunen – som ska delta i att åtgärda sociala problem. Samma beskrivningar återkommer kring Samordnarens roll i *Midnattsfotboll*. Kommunens insats begränsas framförallt till att understödja civilsamhälleliga insatser för att bedriva åtgärden. Det är tydligt hur verksamheterna lyfts fram som något annat än professionella sociala insatser och att det är detta som gör det möjligt att nå ut till ungdomarna och åstadkomma social förändring. Å ena sidan avskiljs därmed civilsamhället och idrottens föreningsliv (och den mänskliga autenticitet som associeras med denna domän) och i det här fallet entreprenörskapet från välfärdsstatens begränsande byråkrati; å andra sidan identifieras just civilsamhället och föreningslivet som en arena som kan användas som ett verktyg för att styra social förändring och för att lösa sociala problem.

Diagnos: avgränsningen av det särskilda området

I materialet beskrivs det geografiska området som utsatt med särskilda behov av insatser. Det placeras i den urbana periferin, utanför den egentliga staden – ”[området] ligger utanför världskartan nästan om man säger så” (Ungdomsledare 2, om *Idrottens kraft*). För det första beskrivs området som en farlig plats fylld med risker, problem och utanförskap. Ledarna för *Idrottens kraft* betonar exempelvis hur ”det är ett tufft område faktiskt [med] många som håller på med droger och liksom dåliga saker” (Ungdomsledare 1), att där finns ”ungdomar som som kommer ha lätt att hamna snett alltså [i området] där kriminaliteten är hög” (Ungdomsledare 2) och att om man ”inte tagit skolan på allvar [och] blir arbetslös... då är det enkelt att du drar dig till de där destruktiva kretsarna och blir kriminell” (Entreprenören). Hur dessa risker förläggs till det specifikt avgränsade området beskriver Initiativtagaren för *Fotboll för integration* på ett dramatiskt sätt.

Det är på väg mot en katastrof i Sverige... [...] Folk söker sig till gäng. Och sedan är gänget viktigare än att överleva. Man kan till och med slå ihjäl folk, som har motstånd, som kommer från andra gäng. Det är detta som jag tycker vi måste försöka undvika. Och då är målsättningen att börja redan i första klass. För att de här områdena inte, barnen inte ska hamna i de här kriminella gängen, utan hellre inom idrottens värld, eller helst inom samhällets värld. Där man integreras med dem som kommer från andra områden. [...] Avsikten är att i ett av de svaga områdena i [Staden], och de är då kopplat till området, ta hand om barn från första, andra och tredje generationens invandrare tillsammans med barn som har föräldrar som inte har någon invandrarbakgrund, och på det viset, på ett bättre sätt skapa kamratskap, kompisar, förståelse för olika kulturer. (Initiativtagaren, om *Fotboll för integration*)

Här poängteras de olika risker som blir synliga. Men inte minst lyfts idrotten fram som ett alternativ. Idrotten blir härmed ett sätt inte bara att skapa mötesplatser utan framförallt ett sätt att ta hand om barn och unga från vad som beskrivs ”svaga” områden. Området särskiljs med andra ord såsom svagt och dessutom befolkat av människor med svårigheter att hantera den riskfyllda omgivningen, inte minst med betoning på hur de beskrivs som ”invandrare”. För det andra beskrivs området just som en plats befolkad av människor som befinner sig utsatta för dessa risker och problem men som saknar förmåga att hantera sina risker och tillförsäkra sig sin egen välfärd. Området är den plats där problem och risker förläggs geografiskt. De utgör därmed en miljö som kräver av dess invånare färdigheter att navigera bland dessa. De är i det avseendet här, i den urbana periferin, åtgärder som syftar till att förmå enskilda unga att aktivera sig och ta ansvar för sina vägval kan sättas i bruk. Det är här de tränas i att navigera bland samhällets risker och faror. Att hamna snett ses i utsagorna som resultat av att göra dåliga vägval. Den som inte klarar av att navigera bland riskerna i området riskerar att drabbas av utanförskap. I området finns ständiga hot i form av en serie av utanförskapande risker: skolmisslyckanden kan leda till arbetslöshet, kan leda till ”att bli en förlorare [och att] göra dåliga saker” (Entreprenören, om *Idrottens kraft*), till att hamna i gäng eller i förlängningen till att hamna i droger eller kriminalitet.

En central utgångspunkt för den idrottsbaserade interventionen är hur området bedöms vara i behov av särskilt stöd. Därför behöver verksamheten komma till de unga i Området, det är de som har behov – det är som att ”man kommer till deras område och möter dem istället för att de ska möta

dig” (Ungdomsledare 2, om *Idrottens kraft*). Det är i Området och bland de boende som behov av social förändring lokaliseras och det är där den sociala förändringen behöver sättas i bruk. I en beskrivning av hur Samordnaren för *Midnattsfotboll* upplever kontakten med kommunpolitikerna kommer en viss trötthet kring denna tillskrivna annorlundahet till uttryck.

Vi var på ett möte med kommunen i hur vi ska förändra [Området], göra [Området] bättre och då alltså... jag sa det till [en annan ledare] att det är sista gången jag är med på ett sånt möte... [...] Även om det är ur en positiv synvinkel... alltså, men du fokuserar på att folk är olika, du fokuserar på att dom är invandrare... Vad spelar det för roll liksom? Varför måste [Området] va speciellt? [Området] är väl lika mycket del av [Staden] som [två olika villaområden]! Låt det bara vara en del av [Staden]. Man fokuserar så mycket på dom här grejerna liksom och man pekar på det och man visar egentligen... även fast man vill göra det med en positiv baktanke så gör man det... man påpekar hela tiden... ni är invandrare, ni är invandrare liksom. (Samordnaren, om *Midnattsfotboll*)

Även i detta citat visas hur den tillskrivna annorlundahet och avgränsning gentemot övriga delar av staden baseras inte minst på etnicitet. En anledning till att området är i behov av stödinsatser är att det befolkas av invandrare, upplever samordnaren. Den välvilja som samtidigt finns inbäddad kommer till uttryck bland annat genom hur en politiker beskriver de boende i området och motiverar behovet av stöd till föreningslivet där med koppling till *Idrottens kraft*. Det är från början lokala idrottsföreningar som vänt sig till kommunen och bett om resurser för att upprätthålla verksamheten som inte har klarat sig helt på egen hand. Som skäl anfördes just att de befinner sig i ett område med stor utsatthet och stora problem och med barn och unga från familjer som inte klarar att ge det stöd barnen behöver och som inte deltar i nödvändig utsträckning i det svenska civilsamhället och idrottens föreningsliv.

Områdets särskilda behov synliggörs dessutom genom att ställas i skarp kontrast till Villasamhället på andra sidan motorvägen. I Villasamhällets välfungerande idrottsförening finns ”ledare som alltså är engagerade och också kompetenta, alltså duktiga, och du har liksom föräldrar som jobbar jättemycket”, medan Området präglas av att ”många människor kommer från andra kulturer där man inte alls har dom här traditionerna, svenska föreningsstraditionerna” – i Villasamhället finns föräldrar och ledare som ”gör

ett jättebra jobb, men i [Området] har man inte det”, menar Kommunalråd 2 i sin beskrivning av *Idrottens kraft*. Inte minst associeras det svaga föräldraengagemanget återkommande, ifråga om alla tre verksamheterna, till svårigheter med integration i den svenska föreningskulturen och civilsamhället. I det andra avseendet är det just dessa typer av beskrivningar av de boende i området som är dominerande: de saknar väsentliga resurser för att klara sig själva och för att integreras i det övriga samhället. Det är dessa brister som gör de boende utsatta för de faror och risker som blir en del av livet i området.

Härkomst: tre möjlighetsvillkor

Tre konstitutiva komponenter av ‘idrott som en lösning på sociala problem’ med specifikt avseende på de undersökta idrottbaserade sociala insatserna har identifierats och beskrivits noggrant. Det har handlat mer specifikt om individorienterat lärande av färdigheter för aktivering, ansvarstagande och egenmakt, om etablerandet av civilsamhällelig gemenskap och autentiskt mänskliga relationer samt om interventionens områdesspecifika geografiska avgränsning. Dessa konstitutiva komponenter i fenomenets nuvarande historia kan förstås i relation till tre historiska sammanhang. Det handlar här om *aktiveringspolitiken* och den långtgående kritiken mot välfärdsstatens socialpolitik, om idrottspolitikens *explicitgörande av förväntningar om samhällsnytta* samt om kontinuiteten i det svenska *samhällsarbetets* målpunkter.

För det första handlar det om hur *aktiveringens politik* tar form genom den idrottsbaserade interventionen, dels om aktivering av individers egenmakt, ansvar och delaktighet och dels om aktivering av civilsamhällets (föreningsliv och välgörenhetsaktörer) och marknadens aktörer som del i välfärdsmixen. Denna individorienterade socialpedagogik kan förstås som konkretiseringen av en sentida aktiveringspolitik som utformats utifrån den kritik som riktats mot välfärdsstatens passiviserande insatser. Fokus ligger här inte på att förebygga sociala problem, utan snarare på att rusta unga så de blir kapabla att navigera bland de risker som förläggs till deras geografiska område. Strukturell segregation erkänns visserligen som den underliggande orsaker till ungas utsatthet, men denna adresseras inte genom de åtgärder som lyfts fram. Istället betonas insatser för att få unga att klara sig själva och inte vara beroende av välfärdsstatens omhändertagande. Inte minst kan vi se hur interventionen här bidrar till ett individualiserat ansvar för att hantera

risk, istället för kollektiviseringen av risk och osäkerhet som traditionellt präglat välfärdsstaten. Aktiveringens innebörd är inte bara att vädja till de ungas förmåga att hantera de risker som samhället och livet i området föreskriver (jfr. Dahlstedt & Ekholm 2018b). Inte minst betraktas denna aktivering också som en frigörelse från underordning och beroende, som ett sätt att rusta den enskilde med förmågor och kompetenser som kan få den unge att stå på egna ben. Här aktualiseras en intressant komplexitet: samtidigt som fostran riktas mot individuell autonomi gentemot de offentliga institutionernas omhändertagande, så betonar fostran också vikten av att ingå i den lokala och frivilla moraliska gemenskapen som etableras genom idrottens praktiker. Aktiveringspolitiken och kritiken mot välfärdsstaten känns igen genom den betydelse som tillskrivs föreningslivet och andra samverkande aktörer. Inte minst blir det tydligt hur båda kommunalråden, ifråga om *Idrottens kraft*, pekar på värdet av att välfärdsstatens byråkratiska insatser måste tonas ned till förmån för aktivering av ideella krafter, vilka kan få spelrum genom idrottsaktiviteten. Genom en aktiv styrning (aktivering) görs både civilsamhället (genom de samverkande idrottsföreningarna och välgörenhetsstiftelserna) och marknaden (genom den sociala entreprenören och lokala sponsorer) till en del i den välfärdsstaten som ska tillhandahållande sociala insatser för särskilt utsatta. Detta utgör i allt väsentligt även en problematisering av den sociala interventionens professionella karaktär som framstår som så central för välfärdsstaten och istället betonas återkommande vikten av möten mellan unga och förebilder baserade på gemensam erfarenhet och identitet (jfr. Ekholm 2017a).

För det andra kan härkomsten av den här specifika formen av 'idrott som en lösning på sociala problem' spåras i en utveckling av idrottspolitikerna där *förväntningarna på idrottens samhällsnytta blivit alltmer explicita*. I de undersökta uttågarna lyfts återkommande fram hur idrotten kan vara ett verktyg för att åstadkomma nytta och i förlängningen för att förverkliga socialpolitiska mål såsom exempelvis integration och brottsprevention. Historiska teman som fostran till mod, självförtroende och skötsamhet liksom social sammanhållning kan kännas igen i uttågarna. Idrotten är även idag sammanvävd med socialpolitiken med avseende på fostransideal och socialpolitiska utmaningar vilket innebär en uppenbar historisk kontinuitet. Diskontinuiteten ligger istället i en instrumentalisering av dessa nyttigheter. I linje med hur idrottsföreningar delvis instrumentaliseras sig själva för att kunna ingå som aktiva samverkanspartners utvecklas insatser och praktiker som i hög grad renodlar denna roll (jfr. Ekholm & Öhlund 2018). Nya organisationsformer där idrott bedrivs skiljt från den traditionella förenings-

och tävlingsidrotten kan förstås mot denna bakgrund. Här är samhällsnyttan verksamhetens själva premiss; här är idrotten inte sitt eget mål, utan ett verktyg för socialpolitiska ändamål. Instrumentaliseringen blir bara möjlig som organisationsform med ökade och mer uttryckliga förväntningar riktade mot idrottens praktiker.

För det tredje kan den idrottsbaserade sociala interventionen och den kunskap om 'idrott som en lösning på sociala problem' som den bygger på förstås i relation till *traditionen av svenskt samhällsarbete* (eller *community work*). Inte minst kan här spåras ideal om hjälp till självhjälp och fostransambitioner riktade mot de unga som i något avseende definieras som moraliskt vanartiga och annorlunda. Inte minst är de målpunkter för social förändring framträdande som kan identifieras både inom det traditionella samhällsarbetet och i de samtida idrottsbaserade sociala insatserna. Särskilt fokus riktas mot de ungas egna förmågor, självförtroende, ansvarskännande och egenmakt – att få de unga att göra egna val och ingå som en aktiv part i den sociala insatsen riktad mot (och med) dem själva. Här framstår också vikten av att mobilisera det civila samhällets sammanslutningar för att kunna bedriva insatser nära målgrupperna (jfr. Ekholm & Öhlund 2018) och därmed kunna leda social förändring i nära och närvarande relationer mellan unga i utsatthet och förebilder, vars kompetens vilar på gemensam erfarenhet och identitet, som förevisar de rätta valen och det rätta uppförandet (jfr. Ekholm 2017b). Vidare utgör det särskilda intresset för det eftersatta miljonprogramsområdet i stadens urbana periferi en tredje återkommande målpunkt. Det handlar om ett områdesbaserat socialt arbete med pedagogiska förtecken, nära de människor som ses som i behov av social förändring. Idrott kan knytas till det specifika området eftersom det dels bedrivs rent fysiskt på en plats förlagd i området och dels har ett geografiskt avgränsat upptagningsområde (jfr. Ekholm 2018). Det är bland annat i den här formen samhällsarbete framträder i dagens socialpolitiska landskap efter att fört en något undanskymd tillvaro under välfärdsstatens strukturinriktade epok. I och med socialpolitikens omdaning mot aktivering av enskilda individer, civilsamhälle och marknadslösningar, samt mer selektiva fokus och minskade intresse för strukturförändringar har denna form av – idrottsbaserat – socialt arbete kunnat träda fram i det nuvarandes historia.

Sammanfattande reflektion

Att betrakta 'idrott som en lösning på sociala problem' möjliggjord i skärningspunkten mellan aktiveringens socialpolitik, idrottspolitikens formalisering av social nytta och samhällsarbetsstraditionen med dess tre målpunkter för social förändring, utgör ett möjligt sätt att förstå det sociala fenomenets härkomst och nuvarande historia. Det är sannolikt inte de enda härkomster eller möjlighetsvillkor som är möjliga att spåra. Emellertid handlar det om tolkningar som kan hjälpa oss att med perspektiv förstå dagens idrottspraktiker och sätta dessa i historiska sammanhang. I samband med förväntningarna på att idrotten ska utgöra ett socialpolitiskt eller socialpedagogiskt verktyg och genom vad som kan betraktas som en instrumentalisering av det civila samhällets principiella och föreställda autonomi blir principer som vi tidigare associerat med idrottspolitik här att betrakta som socialpolitik. Genom att göra den förmodade sociala nyttan till själva premissen för viss idrottsverksamhet överförs principer om selektivitet och understödande från kulturens och fritidens verksamhetsfält till den sociala välfärdens verksamhetsfält. Där blir det möjligt att förstå hur det idrottsbaserade och områdesbaserade sociala arbete som dessa verksamheter utgör exempel på tar form i skärningspunkten mellan idrottspolitik och socialpolitik, hur ideal som värderas högt inom idrotten såsom (inte minst fysisk men även moralisk) aktivering och gemenskap blir metaforer som tränger in i det socialpolitiska området och gör idrotten till en socialpolitisk praktik med fokus på att rusta unga med förmågan att vara självständiga och oberoende.

Den här texten har fokuserat på att spåra härkomster i det nuvarandes historia, genom att empiriskt uppmärksamma tre verksamheter och synliggöra de historiska villkor som möjliggjort framträdandet av en kunskap och praktik idag. Men den samtida kunskapen och praktiken är inte bara en produkt av gårdagens förhandlingar, den är också produktiv ifråga om framtidens sätt att förstå idrottens möjlighet att som social insats fostra unga människor till inkluderade medborgare och att skapa social sammanhållning. Beskrivningen aktualiserar en rad frågor kring vad det är som den förekommer och föreskriver, vad för slags handlingar, uppförande och iscensättning av ett aktivt och deltagande medborgarskap som görs möjliga genom dessa praktiker. Den möjliggör framtidens tolkningsramar och fostranstekniker riktade mot unga. Det är viktigt att förstå med särskild uppmärksamhet på de specifika särdragen i såväl svensk socialpolitik som idrottspolitik.¹

¹ I artikeln vidareutvecklas och fördjupas teman som introducerats i Ekholm 2016. Några av textens empiriska exempel återkommer och analyseras vidare i bland annat Dahlstedt & Ekholm 2018b och Ekholm & Dahlstedt 2018.

Referenser

- Anderson, E. (2010). *Sport, Theory and Social Problems: A Critical Introduction*. Abingdon: Routledge.
- Agergaard, S. (2012). 'Governing integration through sports. A case study of civil society involvement in welfare policy'. *Nordic Journal of Migration Research* 2 (1), s. 26-34.
- Beronius, M. (1991). *Genealogi och sociologi. Nietzsche, Foucault och den sociala analysen*. Stockholm: Symposion.
- Boréus, K. (1994). *Högervåg: Nyliberalismen och kampen om språket i offentlig debatt 1969-1989*. Stockholm: Tiden.
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2003). *I problembarnens tid. Förnuftets moraliska ordning*. Stockholm: Carlssons.
- Coakley, J. (2015). 'Assessing the sociology of sport: On cultural sensibilities and the great sport myth'. *International Review for the Sociology of Sport* 50 (4-5), s. 402-406.
- Coalter, F. (2007). *A Wider Social Role for Sport: Who's Keeping the Score?* London: Routledge.
- Coalter, F. (2015). 'Sport-for-change: Some thoughts from a sceptic'. *Social Inclusion* 3 (3), s. 19-23.
- Cruikshank, B. (1999). *The Will to Empower*. New York: Cornell University Press.
- Dahlstedt, M. (2000). 'Demokrati genom civilt samhälle? Reflektioner kring Demokratiutredningens sanningspolitik'. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 103 (4), s. 289-310.
- Dahlstedt, M. (2005). *Reserverad demokrati*. Umeå: Boréa.
- Dahlstedt, M. (2009). *Aktiveringens politik. Demokrati och medborgarskap för ett nytt millenium*. Malmö: Liber.
- Dahlstedt, M. & Ekholm, D. (2018a). 'Den sociala exkluderingens mekanismer'. I Dahlstedt, M. (red.) *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*, s. 47-68. Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3.
- Dahlstedt, M. & Ekholm, D. (2018b). 'Idrotten och frihetens krafter – viljan att aktivera'. I Dahlstedt, M. (red.) *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*, s. 107-126. Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3.
- Dahlstedt, M. & Eliassi, B. (2018). 'Utanförskapet, förorten och slaget om hemmet'. I Dahlstedt, M. (red.) *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*, s. 23-46. Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3.
- Davidsson, T. (2010) 'Utanförskapelsen. En diskursanalys av hur begreppet utanförskap artikulerades i den svenska riksdagsdebatten 2003-2006'. *Socialvetenskaplig tidskrift* 17 (2), s. 149-169.
- Ekholm, D. (2013a). 'Research on sport as a means of crime prevention in a Swedish welfare context. A literature review'. *Scandinavian Sport Studies Forum* 4, s. 91-120.

- Ekholm, D. (2013b). 'Sport and crime prevention: Individuality and transferability in research'. *Journal of Sport for Development 1* (2), s. 67-78.
- Ekholm, D. (2016). *Sport as a Means of Responding to Social Problems. Rationales of Government, Welfare and Social Change* [Doktorsavhandling]. Linköpings universitet, Linköping.
- Ekholm, D. (2017a). 'Mobilising the sport-based community: the construction of social work through rationales of advanced liberalism'. *Nordic Social Work Research 7* (2), s. 155-167.
- Ekholm, D. (2017b). 'Sport-based risk management: shaping motivated, responsible and self-governing citizen subjects'. *European Journal for Sport and Society 14* (1), s. 60-78.
- Ekholm, D. (2018). 'Governing by means of sport for social change and social inclusion: demarcating the domains of problematization and intervention'. *Sport in Society*. doi: 0.1080/17430437.2017.1417986
- Ekholm, D. & Dahlstedt, M. (2017). 'Football for inclusion: examining the pedagogic rationalities and technologies of solidarity of a sports-based intervention in Sweden'. *Social Inclusion 5* (2), s. 232-240.
- Ekholm, D. & Dahlstedt, M. (2018). 'Fotboll och sammanhållningens pedagogik. I Dahlstedt, M. (red.). *Gränsöverskridande socialt arbete: Teorier, tillämpningar, tolkningar*, s. 109-128. Malmö: Gleerup.
- Ekholm, D., Dahlstedt, M. & Rönnbäck, J. (2018). 'Problematizing the absent girl: sport as a means of emancipation and social inclusion'. *Sport in Society*. doi: 10.1080/17430437.2018.1505870
- Ekholm, D. & Öhlund, T. (2018) 'Idéburet socialt arbete som kraft för social rättvisa?'. I Dahlstedt, M. & Lalander, P. (red.). *Manifest: För ett socialt arbete i tiden*, s. 237-250. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, L. (2004). 'Gemenskapen då och nu'. I Eriksson, L., Hermansson, H-E. och Månger, A-C. (red.). *Socialpedagogik och samhällsförståelse. Teori och praktik i socialpedagogisk forskning*, s. 71-106. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Esping-Andersen, G. (1990). *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Fahlén, J. & Stenling, C. (2016). 'Sport policy in Sweden'. *International Journal of Sport Policy and Politics 8* (3), s. 515-531.
- Foucault, M. (1979). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (1980). 'Truth and Power'. I Gordon, C. (red.). *Power/Knowledge, Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, s. 109-133. Harlow: Harvester Press Limited.
- Foucault, M. (1982). 'The Subject and Power'. *Critical Inquiry 8* (4), s. 777-795.
- Foucault, M. (1991). 'Governmentality'. I Burchell, G., Gordon, C. och Miller, P. (red.). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, s. 87-104. Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1984a). 'Nietzsche, Genealogy, History'. I Rabinow, P. (red.). *The Foucault Reader: An Introduction to Foucault's Thought*, s. 76-100. London: Penguin Books.

- Foucault, M. (1984b). 'Polemics, Politics, and Problematizations: An Interview with Michel Foucault'. I Rabinow, P. (red.). *The Foucault Reader: An Introduction to Foucault's Thought*, s. 381-390. London: Penguin Books.
- Foucault, M. (2003). *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv förlag.
- Garland, D. (2014). 'What is a "history of the present"? On Foucault's genealogies and their critical preconditions'. *Punishment och Society* 16 (4), s. 365-384.
- Hartmann, D. (2003). 'Theorizing sport as social intervention: A view from the grassroots'. *Quest* 55 (2), s. 118-140.
- Hartmann, D. (2016). *Midnight Basketball: Race, Sports, and Neoliberal Social Policy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Heule, C. (2011) 'Socialt arbete som mobilisering'. I Denvall, V., Heule, C. och Kristiansen, A. (red.). *Social mobilisering – en utmaning för socialt arbete*, s. 19-32. Malmö: Gleerups.
- Hirdman, Y. (2000). *Att lägga livet tillrätta*. Stockholm: Carlsson.
- Houlihan, B., Bloyce, D. & Smith, A. (2009). 'Editorial: Developing a research agenda in sport policy'. *International Journal of Sport Policy* 1 (1), s. 1-12.
- Hoye, R., Nicholson, M. & Brown, K. (2015). 'Involvement in sport and social connectedness'. *International Review for the Sociology of Sport* 50 (1), s. 3-21.
- Johansson, H., Arvidsson, M. & Johansson, S. (2015). 'Welfare mix as a contested terrain: Political positions on government-non-profit relations at national and local levels in a social democratic welfare state'. *Voluntas* 26, s. 1601-1619.
- Karlsson, S. (2016). *Områdesbaserad politik – möjligheter till strukturell förändring. Lokalt utvecklingsarbete i marginaliserade bostadsområden i Malmö* [Doktorsavhandling]. Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm.
- Kings, L. (2011) *Till det lokalas försvar. Civilsamhället i den urbana periferin*. Lund: Arkiv förlag.
- Larsson, B., Letell, M. & Thörn, H. (2012). 'Transformations of the Swedish welfare state: Social engineering, governance and governmentality: An introduction'. I Larsson, B., Letell, M. & Thörn, H. (red.). *Transformations of the Swedish Welfare State*, s. 3-22. New York: Palgrave MacMillan.
- Lawson, H.A. (2005). 'Empowering people, facilitating community development and contributing to sustainable development: The social work of sport, exercise and physical education programs'. *Sport, Education and Society* 10 (1), s. 135-160.
- Linde, S. (2013). 'Konkurrerande logiker – en möjlighet för institutionella entreprenörer?' I Linde, S. & Svensson, K. (red.). *Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter*, s. 109-126. Stockholm: Liber.
- Lindroth, J. (1988). *Från sportfäneri till massidrott*. Stockholm: HLS Förlag.
- Nichols, G. (2007). *Sport and Crime Reduction: The Role of Sports in Tackling Youth Crime*. London: Routledge.
- Nietzsche, F. (1892). *Zur Genealogie der Moral. Eine Streitschrift*. Leipzig: Verlag von G. Nauman.
- Nols, Z., Haudenhuyse, R., Spaaij, R. & Theeboom, M. (2018). 'Social change through an urban sport for development initiative? Investigating critical peda-

- gogy through the voices of young people'. *Sport, Education and Society*. doi: 10.1080/13573322.2018.1459536
- Norberg, J.R. (2004). *Idrottens väg till folkhemmet : studier i statlig idrottspolitik 1913-1970*. Stockholm: SISU idrottsböcker.
- Norberg, J.R. (2010). 'The development of the Swedish sport movement between state, market and civil society: Some remarks'. I Evers, A. & Zimmer, A. (red.). *Third Sector Organizations Facing Turbulent Environments. Sports, Culture and Social Services in Five European Countries*, s. 183- 201. Baden Baden: Nomos.
- Norberg J.R. (2011). 'A contract reconsidered? Changes in the Swedish state's relation to the sports movement'. *International Journal of Sport Policy and Politics* 3, s. 311-325.
- Ohlsson, L.B. & Swärd, H. (1999). *Ungdom som samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Petersson, K. (1990). *Ungdom, livsvillkor och makt. En studie av erfarenheternas rum i det moderna* [Doktorsavhandling]. Linköpings universitet, Linköping.
- Petersson, K. (1997). 'Mobilisering av gemenskapen. Om den socialpedagogiska offensiven i lokalmiljön'. I Arnstberg, K-O & Ramberg, I. (red.). *I stadens utkant. Perspektiv på förorter*, s. 86-118. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Regeringen. (2015). 'Satsningar på idrotten i höstbudgeten'. Pressmeddelande, 2016-09-19. <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/09/satsningar-pa-idrotten-i-hostbudgeten/> Hämtad: 2017-06-14.
- Regeringen. (2016). 'Ökat anslag till idrottsrörelsen i kommande vårproposition'. Pressmeddelande, 2015-04-14. <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/04/okat-anslag-till-idrottsrorelsen-i-kommande-varproposition/> Hämtad: 2017-06-14.
- Richardson Jr., J.B. (2012). 'Beyond the playing field: Coaches as social capital for innercity adolescent African-American males'. *Journal of African American Studies* 16 (2), s. 171-194.
- Schierup, C.U., Ålund, A. & Kings, L. (2014). 'Reading the Stockholm riots - a moment for social justice?' *Race & Class* 55 (3), s. 1-21.
- Sernhede, O. (2011). *Förorten, skolan och ungdomskulturen: reproduktionen av marginalitet och ungas informella lärande*. Göteborg: Daidalos.
- Smith, A. & Waddington, I. (2004). 'Using 'sport in the community schemes' to tackle crime and drug use among young people: Some policy issues and problems'. *European Physical Education Review* 10 (3), s. 279-298.
- Stenling, C. (2015). *The Drive for Change: Putting the Means and Ends of Sport at Stake in the Organizing of Swedish Voluntary Sport* [Doktorsavhandling]. Umeå universitet, Umeå.
- Stenling, C. & Fahlén, J. (2016). 'Same same, but different? Exploring the organizational identities of Swedish voluntary sports: possible implications of sports clubs' self-identification for their role as implementers of policy objectives' *International Review for the Sociology of Sport* 5 (7), s. 867-883.
- Stigendal, M. (2016) *Samhällsgränser. Ojämlighetens orsaker och framtidsmöjligheterna i en storstad som Malmö*. Stockholm: Liber.

- Svedberg, L. & Olsson L.E. (2010). 'Civil society and welfare provision in Sweden: Is there such a thing?' I Zimmer, A. & Evers, A. (red.). *Third Sector Organizations Facing Turbulent Environments: Sport, Culture and Social Services in Five European Countries*, s. 225-251. Baden-Baden: Nomos.
- Tedros, A. (2008). *Utanför storstaden. Konkurrerande framställningar av förorten i svensk storstadspolitik* [Doktorsavhandling]. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Turunen, P. (2004) *Samhällsarbete i Norden. Diskurser och praktiker i omvandling* [Doktorsavhandling]. Växjö universitet, Växjö.
- Wijk, J. (2001). 'Idrott, ungdom och "dansbaneelände": om den svenska idrottsrörelsens begynnande engagemang som ungdomsfostrare på 1940-talet'. *Idrott, historia och samhälle. Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift 2001*, s. 85-111.
- Wijkström, F. (2012). 'Hybrider i civilsamhället. När filantropiskan och ekonomiskan kom till byn'. I Wijkström, F. (red.). *Civilsamhället och samhällskontraktet. En antologi om vad som står på spel*, s. 93-122). Stockholm: European Civil Society Press.

